

»Srećom nije mi prerezao grkljan«

O Bleiburgu kao sinonimu poslijeratnih zločina nad hrvatskim narodom napisano je već mnoštvo stranica i objavljena su brojna svjedočanstva preživjelih. Iako sjećanja svjedoka često opisuju iste događaje, svako od njih donosi nešto novo, ne samo nove detalje i podatke, nego i vlastita proživljavanja sudionika. Stoga i donosimo potresnu životnu priču o Bleiburgu bivšeg domobransa Marka Base, danas šezdesetčetvorogodišnjeg umirovljenika u Rijeci:

● Kiša metaka i mino-bacačkih bombi

«S jednom većom skupinom mladića iz Orahovca u Slavoniji dospio sam u srpnju 1943. u domobransku jedinicu zvanu Kotaraška bojna u Bosanskom Brodu, gdje sam kao sedamnaestogodišnjak obukao uniformu. Od tih drugih vjernih prijatelja već kraja 1943. i početkom 1944. izgubio sam trojicu: Đuru Vrhicku, Jozu Čuguru i Mile Vrhicku jer su bila danonoćna bombardiranja. I ja sam bio '44. teško ranjen u desno koljeno u Granošnici izađav Bosanskog Broda. Proveo sam dva mjeseca u bolnici, a nakon liječenja proglašen sam privremeno nesposoban, a tim što sam se vojnoj komisiji trebao javiti nakon šest mjeseci, tj. u veljači 1945. Oporavljao sam se u Našicama i kad je nastao opći metež odlučio sam ne vratiti se u jedinicu, nego krenuti prema austrijskoj granici. Iako sam s mnoštvom preko Cijla raspitajući se za moju kotarašku bojnu. Jedna kolona njemačkih vojnika trčala je jer se pronaš glas da treba što prije stići do Engleza koji će nas primiti. I ja sam se požurio s tom kolonom sve dok nisam zmlin u dolinu Bleiburg. Povjesničari će raspravljati i nagadati o broju sabranih ljudi u bleiburškoj dolini, no ja smatram da nas je bilo oko 500 tisuća. Bilo je tu ne samo vojnika, nego i mnoštvo žena i djece. Tu smo prenoćili, sređili konje, sabrali brašno, masti, ulje, šećer i sl., po zapovijedi jednog domobranskog časnika, da bi žene i djeca imali što za jesti kad nas Englezi prime. Kad između 3 i 4 sata poslijepodne začuju se teške strojnice, mitraljezi... Nastala je prava kiša od metaka i vojska i civilni. Gledao sam svojim očima prostrijeljene žene i djecu. Onda su tek nastale strahote jer su počela padati bombe od minobacača u masu. Ležao sam a oko mene mrtvi jedni na drugima, živi zapomažu, lete dijelovi tijela. Dvojiicu mrtvih povukao sam na sebe da se zaštitim.

Marko Basa

sjeleći prste. Bili su oko dvjesto metara udaljeni od mene i pobojao sam se da će doći do mene, no sreća je da je brzo došla noć. Kad se smračilo ja sam se odatle izvukao, jer sam bio siguran, da će ujutro opet početi. Tu noć čula se odsvud dreka, jauci, zapomaganja. Svi mi koji smo ostali neozlijeđeni ili lakše ranjeni potrušbuše smo se vukli ali — pravac Jugoslavija, pa kako bude, jer nemate kud.

● Plakao je iz sveg glasa

I ujutro kad je svanulo, već sam bio prešao onaj sloj mrtvih žena i djece, dočepao sam se ledine. Ljudi se dižu, kolona ide. I ja odmah uđem u tu kolonu. Išli smo, ne znam drugi ili treći dan pješaćenja prema Dravogradu, kad odjednom u kolonu dođu partizani i razdvajaju nas kundacima pušaka. Glavina kolone ide glavnom cestom prema našoj granici, a jedan dio nas se odvaja i idemo dalje poljskim putem u skupinama po četiri-pet ljudi. Došli smo do jednog uništenoga tenka. Tu je bio i kamion pun žice i tu su nas počeli vezati po dvojiicu. Jedan mladić koji je bio vezan uz mene počeo je kukati iz svega glasa, plakati... Onaj bi ga svako toliko udario kundacom po leđima da šuti. To je bio kratak put, išli smo još možda 200—300 metara. Nisam od toga dečka uspio saznati ni kako se zove, ni odakle je. Plakao je iz svega glasa. Ja sam tada imao devetnaest godina. Bio je mladi od mene možda godinu, dvije. I vidim ja kao mala uzbrdica. Prvi nestaju, nestaju oni... sigurno je neka udolina, niži teren — mislim u sebi. Još ja njega tiješim: 'Nemoj plakati ubit će te s tim kundacima! Nas je vezalo, da ne pobegnemo, nas će dati u transport, negdje će nas voziti!' Međutim, došli smo i mi na red. I prije nego smo došli, vidio sam što nas čeka. Bilo mi je odmah dosta, išlo sam žmirajući.

● Na udaru žene i djeca

Ta paljba trajala je negdje do jedan sat prije zalaaska sunca a onda su nakon stanke od desetak minuta partizani krenuli dolje pucajući ispred sebe radi sigurnosti. Kad su došli do ruba mnoštva prvi su na udaru bili žene i djeca. Noževima su počeli besti, sijediti lančice, prstenje, bajonetima su naprosto

Oni su imali na rukama noževe vezane s dva kalša. Jedan je na lijevoj ruci, drugi na desnoj. Taj nož je imao, košiko sam ga vidio jedne kuke, koja je služila samo za rezanje grkljana. Kundacima su tukli, vikali: 'Daj brže, brže...' Došli smo i mi na red. Nije je jedan zgrabio s desnom rukom za kosu, a lijevom rukom mu je uspio odmah presjeći grkljan. On se jedan izderao: ko janjac. Međutim, taj dio sekunde, kada je on bio poklekao, posarno, povukao je i mene, pošto smo bili vezani. Ali drugi je mene već držao lijevom rukom za kosu i desnom je povukao. Ovdje me dohvatio nožem (pokazuje veliki ožiljak na grlu). Srećom, promašio je, nije mi presjekao grkljan. Zapeklo me. Skljokali smo se na one dođe kao epejanice, samo jedan na drugoga dva i dva se slažemo.

● Zaklani su padali po nama

Kako smo pali, pali smo više na lijevu stranu. Odozgora su neki padali po nama, neki kraj nas. Bio sam pri svijetlu. Peklo me, na sreću rana nije bila duboka, a ni ta prirodna udolina koja je dugačka o-

rupu, ostavi se mjesta za njih. Tada se i njih poublje, a drugi preuzimaju njihov zadatak. Nigdje nije smio ostati svjedok. Ja sam se u toj jami micao lijevo desno i osjetio sam kako mi desna ruka popušta, te je izvukao svu ogačljenu. Desna ruka je bila slobodna. Stavio sam je na ranu da sprječim krvarenje. To su bile sekunde. Jauči sa svih strana. Ljudi su padali...

...Bojao sam se da me u tom pomicanju ne primijete. Zavukao sam se još dublje u žbunje... Otkinuo sam dio poderane košulje mog neznanca i stavio na ranu. Uspio sam osloboditi i lijevu ruku. Njega sam okrenuo na leđa. Znakove života više nije davao. Gledao sam gore. Vidio sam kao neki zastor u kazalištu crven od krvi. Krv se cijedila niz tu strminu, i samo padaju li padaju. Taj pokolj je bio oko dva sata popodne. Ostao sam ležati stisnut. Sjeftio sam se djetinjstva. Kada bi se porzali nožem, pomokirili bi se na tu ranu. Sada sam i ja skupljao svaku kap mokraca u krpu i stavljao na tu ranu. Bilo je već toplo i bojao sam se da ne dođe do gnovanja i da mi muhe ne bi upljuvale ranu. Kad se ja smračilo, čujem još puc-

Posebna vrsta noža kojim su ubijani zarobljenici

ko kilometar. Sva je obrasla travom. Već je bio peti mjesec, polovina svibnja. Krv pod nama pretvarala se u pjenu. Desnom nogom sam uspio sebe malo pomaknuti, a tada sam lijevom nogom i njega pomaknuo. Ruke su bile vezane... Za pola sata ja sam nas uspio odmaknuti za jedan metar, tako da svi zaklani ne padaju po nama. I tu sam ležao čekajući da iskrvarim. Mozak se pomuti i kraj. Osjećao sam olakšicu da ovi ne padaju po meni. Poslije kada sam se oslobodio, primijetio sam kako zarobljeni njemački vojnici ove poklane vuku i nose u već iskopane rovove. U jedne rovove trpaju, a već paralelno po dužini kopaju druge rovove. Navodno, ja to nisam vidio, ljudi su govornik kada Nijemci natpaju jednu

njavu. Tko god bi pao iz kolone na stranu, odmah bi ga ubijali. Po pucnjavi-ma sam odgonetno da kolona ide možda jedan kilometar od mene.

● Njemački šijem pun zlatnih zuba

Ja sam tu cijelu noć prepuzao po tom polju da bi došao do kolone. Kada sam vidio one Karavanki, ona brda, ne poznam teren, kuda ću? Rana još curi, nemam gdje nego za kolonom i pravac unutrašnjost pa što bude. Stražari su ložili vatru i dozirali jedan drugoga. Morao sam čekati da se počne svanjavati, da mogu razabrati... Pužajući između stražara, došao sam blizu kolone i utrčao u kolonu. Nastavim hodati s njima, kažem de-

čikima što je bilo, kako sam se izvukao. Jedan od njih iz džepa je izvadio već upotrebljeni zavoj i dao mi ga je. Kakva je to solidarnost bila među uhicima. Pazilo se jedan na drugoga ko' rođena braća. I onda su mi to zamotali, ali krv je prebivala. Sutradan je već kolona stala. Došli smo do nekih štala za stoku, velikih, pedeset dužine i dvadeset širine. Imale su krov a sa strane drvene rešetke da ne bi stoka izlazila van... Gurali su nas unutra dok nisu napunili. Ja sam bio zadnji za taj hangar. Ne, mene je partizan gurnuo na lijevu stranu i veli: 'Nikud se ne mika, tu ostani!' Tako je i bilo. Kad sam pogledao lijevo, vidio sam dolje na pedu jedna crna i krvava kiješta. Bilo mi je sumnjivo. Još sam pogledao prema košku, vidim njemački šijem skoro pun čeljusti, kosti i zlatnih zubi. U djeljuci sekunde sam shvatio da sam odreden da ostanem tu. Kada ove poubljaju, ja ću morati s tim kiještima mrtvima vaditi zlatne zube. Bio sam iscrpljen, bez vode, bez hrane... Ali odjednom sam dobio neku snagu da sam se mago okrenuo i ovo ga sam partizana gurnuo te je on posrnuo. Bježao sam prema koloni i uletio u sredinu kolone. Vikao je za mnogi: 'Stoj, pucati ču!' Čučnuo sam i kolona je krenula naprijed. Rekao sam dečkima da me sklanjaju. Držao sam se za robu zaštićen njihovim nogama. Tražio me je ali me nije primijetio. Rekao sam mnogi: 'Ove će sve poubljati.' Nismo još išli ni sto metara, kada smo čuli strojinje. Pobili su ih. Mrtve bi izbacivali van u iskopane rovove, druge bi opet žive ubacivali u hangare i opet ispočetka. Tu su bila takva četiri hangara. Govorio sam dečkima kada kolona stane, idemo što više nazad, da nebudemo među prvima. I tako smo izbjegli takva tri hangara. I više nije bilo toga smaknuća, nego su ubijali samo one sa strane. Kada bi tko pokleknuo u koloni, dizali bi ga i na rukama nosili da se odmori, te ga tješili i dobije hrabrost. Ako bi pao dva ili tri puta, vidjeli smo da ne može, odnijeli bi ga do ruba i ostavili. Znali smo da će ga ovi poslije ubiti, no nismo ga mogli nositi na leđima kada smo i mi jedva stajali na nogama. Pješke smo stigli u Sisak!

Priridili:
Stipe Zeba
Hrvorje Marinov
(Nastavlja se)

S krížem kroz pokolje

»Lager je u Sisku bio kod neke staklarne. Po traski u grad nosi su nas praktički počeli masovno ubijati da to vidi svjetskih Pestoje smo čuili da su se Sisčani išli žaliti novoj vlasti kako nas ovi ubijaju pred njima. Kadim je nasredenje dte se ne smije ubijati logoraše pred civilima.»

● Tu si, majstoro!

... Nitekvir žrtava nismo dobivali. Išlići kartz naseljena sela, ako bi tise bacio hemadiki »kurva, iz solidarnost smo ga dijelili među sobno. Sjedan se jedine kaupnije žene. Stajala je s vešicom zajedno majetka. I kako ja tik pokušao da dohaci majetko, ona bi ga, u danica s tojagana po glavi. Bila je komunistički organizator & funkca je ljude u užitkarn. Vlasno je stranac, li sus. Svaki hoj je osjetilo da mu nema spasa, huda bi dobio veliku temperaturu, povisio bi se na određeno mjesta i tu bi ležao dok nije ingubilo svijetit & dok nije umro. Svakno jutro dnozihi bi komunisti javano čitahu, tapali zmrive u leđa, pokrivali osudom i kroz grad ih vodili u Savau ili staklarnu.

U Sisku smo sjedili na li- vadci kad dođoše dvojica i kažu mi: »Tu si ti, majstoro, jestmo li te našili? Jedan me tuče nogama po psima, drugi po glavi. Kad jedan reče: »Haj, pusti ga, pa to nije on!« Ja sam se one svjestio. Dečak su pozili na mene cijelu noć i već su bili odredili koji će me odvesti na mjesto za vješanje, tamo gdje se odnose mrtvi. Kako je noć bila crkva, ja sam došao malo ka zidu i pomislio se: Najviše je bilo ditago, govoriše su: »Mlde se, fale Bogu!« Dečako sam k sebi. Od tih stranih u- daracig u glavu meni su oba ubio čušika postije ruta jedno sedam-osam godina. Kako je tu tifus puno ljudi pokasio, pješke smo prešli iz Siska u Bjelovar. Jedno- ga dana nareden je pokret za Čašjek, i to sve pješke. Došli smo u Osijek u Zeleno polje, i tu su nas civil komunistički simpatizeri strašno masakirali. Tražili su komunistima da ih pustio u logor da traže i prokazu bandite. Meduim, oni su, pod kaputima imali slični- vne razne predmete, kao npr. divo sa čavlima. Dode njih po 20, 30, 50 i tu su ljudi koga god stignu. Komandni je video da je svaki dan sve više mrtvih. Ja sam imao po tijaži i kos' malo liku silovane susušte žrtvi. I do- šao je pijusak. Tu sam prvi put oprao kvz s rose & la- dar sam se osvjetilo. Susreo sam trojicu prijatelja iz Črahovice: Paju Marčića, Zeljka Sebajla, Bugu i

Zeljka Barševića. Svi smo se pokrivali s jednim nje- mačkim šalicom.

● Majčinska ljubav jača od tusa

Kača su viješili da će nas u Osijeku nestali, ovak opet s nama pokret za Bjelovar. Ali ljudi su padali, bili su na fuzaku snaga. Ubovarili su nas ondu u vagonu i s nama pravase Bjelovar. Tu sam primijetio jednu ženu čija je sestica bila naša susjedica u Orahovici. Zvana Sara je nekoliko puta i onaj

se okrenula: »Teta, Anica, ako ideš u Orahovicu recite mami da sam ovdje u logoru.« Čuli smo, naime, a vjerojatno je i partizankar, vjisti razgovarali ču čit frim svaga u logoru, moše doći po njega; I jedno dan sadimao majčino pješe: »Sine Marita, jes li živ, dte si, javi se, mamo Jeru!« Ali meni su se usta počela gnajiti tako da nisam mo- gao govoriti iz usta mi je zasladarilo kao iz septičke jame: Moj prijatelj se javi: »Teta Jelka, evo tu je Mar- ko!« I ona dođe, bas se na mene. Šepćom joj: »Bješi mamo, ubi, maćni se. No, majčinska ljubav se mara za tifus: »Ajde sinku, pekli su da možda kti kvčci ajde!« Mamo me vodila lepod ru- ke. Na površ nas pitaju ka- ko se zovni i gdje sam bio. Mamo odgovori: »Marta Bosa, domobran, i godine.« Na potvrdi su mi upisali dvanaest mjeseci.

Kući smo išli vlakom. Majka mi veli da idemo pravas domo. Na, domo nas smijemo, tamo će me ubiti. Kolebali smo se i napokon sam odlučio da ipak idem kući. Ja nitam nikoga ušlo, nisam nikoga ristiš učinio. I tako smo stigli kući. Sutradan evo ti Ozpe s puškama: »Daugacije, došlo si sika iz logora, a tina žrt- žila partizansku propusni- ce! Kazne je s dva mje- seca zatvora, ali ubrzo se vasilica kući. Nama je šila u Durdovac pitati vojnog liječnika za sanječi. Bie sam isplaćen, isprebjan. Dok- tor joj je rekao da ga ne interesira u kojoj sam voj- sel. Bio nego da ma je važ- na, osoba bolnički. Dehila je tihotile, i prepoznao jeji da paze na mene. Čerjeva su mi bila tanka, iznošama,

Donosimo drugi dio is- povidisti Marka Bosa, koji je kao desetinastogodišnjak do- moljan prošao kroz hie- burški pakao. S preživjelu zarobljenikom doveden je sisčki logor.

i komadici hrute hrane mo- gao ih je oštetiti. Jedno vrijeme hranili su me samo tetučinom & pivčicom.

● Skujevke: rjagu kriz

Dok sam kao ranjeni do- moran bio u bolnici u Bu- sarstom Brodu, jesmo- stija časno sestra stihala je svoj križ i stavila mi oko vrata. Rekli mi je: »Mali, duvaj se, sat je, neka te Bog čuva i stesno ti blato!« Taj križ sam uzev sve pokolje sačuvas do kraja rata. Imo sam ga neko vrijeme ubijevao u hilite s: muf- nje stranu. Kada sam tredi- pet fusio iz hangara, tredi- put kada sam sigurno tre- bio glavu izgubiti, ondu se u meni nešto probudilo i rekao sam da sam nesam- zitelj čok iz ovog liku sa me- ni i s tim križem sam do- šao doma. Početkom 1946. zaposlii sam se u kaptan- zama u Sirovinskoj Oraho- vici. Jednoga dana skujev- ke me izvedu na stranu i kažu: »Složaj tak križ, ana- mo da ga imo.« Srušilo me na tlo, pokidase košulju, u- zеше križ i što zna gdje su ga bacili u Popuku. I danas mi je zbog haka tešak osje- tjevan se bez njega ošćen. I te skujevke, da im ne spo- mnim imena, kao im još živu, zican čit Bog opusti. Želio bih još reći i to što se pripizala po župnici, zabetonirali. Ne, naprotiv, svi oni zločini trebaju tačti na vidjelo, sve stratišta, ozna- čiti & vječiti napisima, neki narod vika, mlade otka- d, da danas sutra nekad prečta kako su ih ešćevci i očevi šliki ubijali jedan drugog. A zašto i zbog ku- ga?

Nema živoga iz kolone smrti danas koji je ono vrijeme imao zlatni zub, jer su svi pouštjani same zbog zločina zuba. Čki nas se demonest malo nas se vati- ka. Razšili smo se, bili smo građani drugoga reda. Bja sam najstariji u tri osce- tre i braći. Otac je take- der nestao u tim košmaru.

Zapostio sam se na želje- znicij u Rijeci, porizari, mi- ran, stajati dte nosim taj žig bandita. Nema mi pomoć: štiti i potkoravaj se svakoim. Nakon osam mje- seci pozove me Joso Jelčić, udbaša, u svoju kancelariju: »Znaš si bio domobran?« Na »jestimo i potko me kače me svi koševci, maćni — prebio me. Potom sam na vječiti zahtjev premje- šen u Vinkovce, a opet po- slije u Rijeku.

I teško mi je danas kada doživim 3.000 dinara pen- zije i još teže kada vidim da mi kraj sr nas turti, prebivši i Malj imaju da- šam sedam-osam puta veći primanja od mene. Vjern- jern di će se i tu s njere- nom nešto promijeniti.«

Prijatelj: Sipe ZEBI
Hevjo, MARINOV

Zabrinutost se ne smanjuje

Nasilna smrt dobrog žu- pnika Antuna Grahovara i dalje je u središtu pozor- nosti naše crkvene javnos- ti, osobito u Sisku i među ljudima koji su ga osobno poznavali. Župljani, siseč- ke župe sv. Marije, koji su tom nasilnom smrtu posebno pogodeni, odgovara- ju: na tu svećeničku žrtvu svojima sve brojnijim oku- pianjima na medjelnoj misli i novim svjedocima i molbama u spoznan omi- ljenog župnika Sisačkog dek- ana Alojzija Petranovića koji sada zamjenjuje žu- pnika Grahovara u crkvi sv. Marije na Viktorovcu, gveni kaže se sada u toj grobljanskoj kapeli (koja je sada službeno župna cr- kva dok se ne podigne no- va na pogodnijem mjestu) svake nedjelje okuplja to- like vjernike koliko ih je zdale biti na najposvećeni- joi misli — na pokreću.

Mnoge zabrinjava što- ne postaju zadržavanja mo- nimnim telefonskim poz- vima te prevođenje koje bi moglo biti opasno, u anemimnim telefonskim po- zivima nekim građanima Siska čuju se ogulike rije- či: »Htetek da te sredine ko- koj papa na Viktorovcu?« Posebno je provokacijama kinež župnik Petranović sa sestrom i kapelan Mate Sukićem u središtu Siska. Čak su u više susreta do- šloje kupašnje po pilozori- ma župne kuće. Također su doživjeli da im netko podmače petarde neke ek- splezija na procesu župne

ličina, koji se našoj jav- nosti dostojno predstavio pišući o nekim političkim sudarima za bivšega re- žima — te bezgrupoloznim prorežimskim teženjama. Zar Maljovac misli da svo- jim tvrdnjama o umorstvu »iz grabeži« što zadrželo služu zamagljivanju, djelu- je smirujuće kod ljudi ko- ji su poznavali župnika Grahovara i koji znaju da već način umorstva isklju- čuje »grabež« kao motiv. Nije li također zabrinjava- juće što Đorđe Lčina, koji je za komunističkog režima imao pristup do policijskih dosjeka, tu pričinjelo za- država i sada u novim pri- likama te iz njih došlo u »Vjesniku« od 1. prosinca objavljive fotografije um- orenog Antuna Grahova- ra. U popravnom tekstu, pozivajući se na izjavu zločinca, surca Zeljka Mil- narića, objavljiva da je »prikupljene dovoljno ele- menata koji nedovoljno u- pućuju na pravi tuga« o- soba koje su sudjelovale u tom umorstvu te, poziva- jući se na sveje »spozdane izvore«, tvrdi da je riječ o dvojima osobama za ko- jima je već raspisana tjera- lica, onda bi zadrželo po- licija objavila što više do- dataka o osumnjateljima a možda i žrtvotvora, no ka- ko policija to nije učinila, Lčina očite stvara svoju konstrukciju kojom zama- glijva također njegova

Zupna kuća na Viktorovcu u kojoj je umoren svećenik Antun Grahovar

kuće ili pak netko pozvoni na ulazna vrata župne ku- će, a kad župnik otvori te vrata, umjesto čovjeka do- čeka ga eksplozivja petarde. Što znači, načno mašenje pistama na građanskom par- ku nedaleko od župne ku- će usred Siska? Zabrinu- tost se umalila i u katolič- ke svećenike sisečke oko- lice, koji se, povučen umor- stvom koteže koji je bio sam u žopnoj kući, boje spavati u župnim kućama. Zabrinjava naime, što vlasti povedem svega toga ništa ne govore.

druga konstrukcija »da e najvjerojatnije riječ o gra- bežnom umorstvu?«

Naša crkvena javnost nema iluzija da je istraga umorstva župnika Grahovara vrlo složena i teška posao i da je pitanje hoće li se ikada doći do stvar- nih počinitelja ili nasil- telja. No, sve manje ina također iluzija; da bi oba- vješena sredstva koja su npr. prostora i prostora dala seložnje Milinar, had se u najvećem stajaču ra- dilio tek o lakoj povredi, imale prostora: i za gra- nje umorstva jednog župnika koji je uklonjen, a da ni- je dat povode, najvjero- jatnije samo zato što je bio hrvatski katolički sve- ćenik.

I. M.